

HVAD ER MENIGHEDSBASERET TEOLOGI?

En undersøgelse af forholdet mellem teologi og kirke
hos Regin Prenter og James Wm. McClendon

Frikirkepræst, cand.mag. et theol.master
Bent Bjerring-Nielsen og
leder af SCMT, ph.d.-studerende, cand.theol.
Henrik Holmgaard

Resume: I artiklen ses udviklingen af en egentlig menighedsbaseret teologi som en del af svaret på teologiens grundlagsproblemer. Det sker igennem en diskussion af forholdet mellem teologi og kirke i udvalgte værker af Regin Prenter og James Wm. McClendon. Teologiens grundlagsproblemer kan ikke isoleres fra spørgsmålet om teologiens formål. Dette spørgsmål diskuteres i artiklen igennem en modstilling af to positioner, henholdsvis »teologi for kirkens skyld« og »menighedsbaseret teologi«. Regin Prenter præsenterer i *Kirken og theologien* en konsekvent forståelse af teologistudiets formål; teologi skal studeres for kirkens skyld. Det modstilles James Wm. McClendons forståelse af teologiens udgangspunkt og opgave, som han formulerer det i begrebet 'the small 'b' baptist vision', der ses som et eksempel på en egentlig menighedsbaseret teologi.

Teologi: Grundlagsproblemerne epicenter

Da europæiske universiteter begyndte at fremstå i det 12. århundrede i Bologna, Paris og Oxford, var der ingen tvivl om, at teologien var universitetets hoveddisciplin, selv om også juraen og den medicinske videnskab var væsentlige. Teologien beholdt sin fremtrædende plads igennem middelalderen og renæssancen, men har særligt i de sidste par århundreder oplevet en voldsom deroute. Den væsentligste årsag til det er naturligvis sekulariseringen af universiteterne, der har betydet, at selve det område, teologien beskæftiger sig med, er blevet problematiseret og set som noget, der ikke hører til på et moderne universitet. Det bliver sat på spidsen af den katolske teologiprofessor Gavin D'Costa (1958-) i udsagnet: »Theology's location within the modern western

secular liberal university is not unlike the Israelite captivity within Babylon. Theology, properly understood, cannot be taught and practiced within the modern university« (D'Costa 2005). Det er naturligvis ikke alle, der vil være enig med D'Costa i det udsagn, men der er ingen tvivl om, at teologistudiet på det moderne universitet har udviklet sig til at være grundlagsproblemerne epicenter.¹

I den af Michael Agerbo Mørch redigerede antologi, *En plads blandt de lærde*, finder man en række, særdeles forskelligartede, bidrag til diskussionen af den akademiske teologis grundlagsproblemer, og af teologiens videnskabelighed. Et af fællestrækkene ved de forfattere, der har en evangelikal baggrund, er, at de på forskellig vis understreger forbindelsen mellem den akademiske teologi og kirkens liv.² Jacob Valdemar Olsen udtrykker det på denne måde i en sammenhæng, hvor han har understreget, at der kan være store sammenfald i interessefeltene mellem religionsvidenskab og teologi; de vil imidlertid have særdeles forskellige tilgange til stoffet: »til forskel fra for eksempel religionsvidenskaben så bør der i teologien, vil jeg mene, være en forbindelse til den kristne kirke og det liv, der leves der. Det teologiske arbejde er ikke adskilt fra kirkens formål. Her kan der drages paralleller til Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet og forbindelsen til hospitaler og Det Juridiske Fakultet og forbindelsen til domstolene, en sammenligning Kant også bruger i bogen *Der Streit der Fakultäten*, når han peger på, at både medicin, jura og teologi løser praktiske opgaver i samfundet« (Mørch 2020, 136). Der »bør« være en forbindelse mellem teologien og kirken, skriver Jacob Valdemar Olsen i anvendelsen af en normativ formulering, vi kun kan være enige i. Men hvad skal denne forbindelse være?

Den store usikkerhed omkring teologiens grundlag har ført til mange diskussioner af teologistudiets formål; det er således udgangspunktet for Miroslav Volf i *For the Life of the World* (2019), hvor han, sammen med Matthew Croasmun, analyserer det, han oplever som krisen for den akademiske teologi. Der kan anføres pragmatiske grunde til denne krise, som f.eks. et ændret arbejdsmarked for kandidater med en teologisk uddannelse, men krisens egentlige årsag er, ifølge Volf, at den akademiske teologi har glemte selve teologiens formål og derfor er blevet ligegyldiggjort i voldsom grad. »Christian theology has lost it's way because it has neglected it's purpose« (Volf 2019, 11), hævder han, idet »christian theology« her skal forstås som akademisk teologi – ikke mindst i en amerikansk kontekst. Det er der så en omfattende diskussion af i *For the Life of the World*, som leder til formuleringen af en vision for teologistudiets formål:

The heart of our proposal concerns the purpose of theology. It is to discern, articulate, and commend visions of and paths to flourishing life in light of the self-revelation of God in the life, death, resurrection, exaltation, and coming in glory of Jesus Christ, with this entire story, it's lows and it's highs, bearing witness to a truly flourishing life. (Volf 2019, 61)

Den centrale forudsætning for at kunne efterleve denne vision er, at teologien er »ecclesially located« (Volf 2019, 82), som det hedder, at der altså er en tæt forbindelse mellem akademisk teologi og konkret kirkeliv og trosliv. Det er en forudsætning, der ofte er voldsomt udfordret i dansk, akademisk teologi. Vi er enige med Miroslav Wolf i hans påstand om, at store dele af universitetsteologien har mistet retning og fornemmelse for sit formål. I denne artikel vil vi se på vigtigheden af, at den akademiske teologi er »ecclesially located«. Det er ikke det eneste svar på teologiens grundlagsproblemer, men det er et væsentligt element og det aspekt, vi vil fokusere på i det følgende.

Vi er naturligvis ikke ene om at mene, at det er vigtigt, at den akademiske teologi har et kirkeligt grundlag. Morten Hørning Jensen har således skrevet en artikel i Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke med titlen: »360-graders teologi i en smedje« (Jensen 2011), hvor han plæderer for nødvendigheden af en tættere integration af den akademiske teologi med den kirkelige virkelighed. Udgangspunktet er Missio Dei tanken, hvor sendelse ses som det centrale i Guds frelsesplan, hvad der har konsekvenser for teologien:

Denne refokusering på *sendelsen* som selve DNA'et i Guds frelsesplan gør to ting ved teologien: For det første flytter det teologiens fokus fra alene at være en *statisk* propositionel optagethed af Gud – hvad vi kan sige om Gud; hvordan vi kan beskrive hans væsen (jf. selve navnet: tale om Gud, *theo-logia*) – til også at være en *dynamisk* beskæftigelse med Guds fortsatte mission i verden. Dette bringer, for det andet, menigheden i fokus. Dels som et teologisk temaområde frem for blot en efterhængt praksis, når studierne er færdige; dels som selve teologiens hjemsted, teologiens *hvor*. Teologien bliver med andre ord en tjener for menigheden og missionen frem for *alene* en *statisk* beskæftigelse med Guds væsen. (Jensen 2011)

At menigheden ses som »teologiens *hvor*«, udtrykker på en fin måde den menighedsbaserede teologis fokus. Når Hørning Jensen nærmere skal udfolde implikationerne af det, ser han teologien som udspændt mellem tre poler: *Tiden* (teologiens »hvordan«, det missionale aspekt), *teksten* (teologiens »hvad«, det bibelsk-normative aspekt) og *menigheden* (teologiens »hvor«). Hvis man er glad for alliterationer, kan man kalde det sidste aspekt for *trosfællesskabet*. Vi læser Hørning Jensen's beskrivelse af teologiens spænding mellem: *Tiden*, *teksten* og *trosfællesskabet*, som et bud på hvordan den akademiske teologi kan arbejde menighedsbaseret.

Intentionen for en menighedsbaseret teologi kan derfor indledningsvis defineres som værende 'ecclesially located.' Dette er sagt med erkendelsen af, at en af de centrale kilder til teologiens arbejde netop er det kristne trosfællesskabs liv og bekendelse. Samtidig er det nødvendigt at fastholde den akademiske teologis frihed fra konfessional fundamentalisme, hvor kirken vil styre det videnskabelige arbejde. Teologiens 'hvor',

altså »trofællesskabet«, er ikke kun – sammen med »teksten« og »tiden« – udgangspunktet eller kilden til den akademiske teologis arbejdsområde; dette 'hvor' bestemmer også teologiens formål og understreger nødvendigheden af, at den akademiske teologi ikke fungerer som en abstraktion fra kirkens tro og liv.

Det vil vi prøve at komme nærmere ind på i den følgende diskussion af den danske teolog Regin Prenter og den amerikanske teolog James Wm. McClendon. Vi vil i det følgende fokusere på Prenters værker *Kirken og theologien* (suppleret med *Skabelse og genløsning* og *Kirkens Embede*) og McClendons 'small 'b' baptist vision', som den fremstilles i hans trebinds systematik: *Ethics, Dogmatics og Witness*. Formålet er ikke en generel diskussion af deres teologiske forfatterskaber, men en specifik redegørelse for værkerenes fremstilling af teologiens formål som den udtrykkes i de to positioner, henholdsvis »teologi for kirkens skyld« og det, som vi til afslutning vil drøfte som menighedsbaseret teologi.

Regin Prenter: Teologi for kirkens skyld

I *Kirken og Theologien* tager Regin Prenter udgangspunkt i en diskussion af et særligt aspekt af teologiens grundlagsproblem, nemlig oplevelsen af en atomiserende specialisering. »Theologiens enhed er sat på spil ved de enkelte fags methodiske absolutisme« (Prenter 1987, 11), som han udtrykker det. Løsningen på den udfordring er at (gen) etablere den tætte relation mellem akademisk teologi og kirke, idet »alene teologiens forhold til kirken muliggør dens enhed« (Prenter 1987, 11). Dette er bogens centrale arbejdshypotese. Teologien er naturligvis ikke ene om at være udfordret af specialiseringen; det synes at være et grundvilkår for forskningen på universiteterne generelt og er så også udgangspunktet i *Kirken og Theologien*.

Prenter er i sin tilgang inspireret af Friederich Schleiermachers *Kurze Darstellung des theologischen Studiums* (Prenter 1987, 12 ff.). I dette værk bestemmes teologien som en »positiv« videnskab, hvad der forstås som en videnskab med et praktisk sigte. I forlængelse af denne bestemmelse hos Schleiermacher går Prenter videre i en diskussion af det, der er hans hovedspørgsmål, nemlig: Kan teologien skabe en enhed som videnskab med udgangspunkt i dette praktiske sigte? Kan opmærksomheden på den akademiske teologis kirkelige relevans modvirke tendensen til faglig atomisering? Det sker specifikt igennem en gennemgang af forholdet mellem teologi og kirke indenfor teologiens enkeltdiscipliner: eksegese (såvel GT som NT), kirkehistorie og dogmatik. Det har igen som konsekvens, at ekklesiologien, kirkeforståelsen, bliver central for diskussionen.

Indledningsvis definerer Prenter kirken, som »det troende gudsfolk, samlet omkring Jesus Kristus som sin Herre i modtagelsen af hans ord og sakramenter« (Prenter 1987, 15-16). Det understreges flere gange, at denne forståelse af kirken er foreløbig (15,19, 21) og hypotetisk (19) og vil blive teologisk kvalificeret i den følgende diskussion. Hovedproblemet er imidlertid, at den (i øvrigt særdeles spændende) teologiske

kvalificering egentlig ikke ændrer noget afgørende ved den forholdsvis snævre ekklesiologi, Prenter opererer med. Mere om det senere, men først noget om forholdet mellem de teologiske enkeltdiscipliner og kirken i *Kirken og Theologien*.

Udgangspunktet for diskussionen af forholdet mellem Israel og kirken er konstateringen af, at GT er en del af kirkens kanon og har været det i århundreder, før de nytestamentlige tekster blev kanoniserede. Det leder Prenter til en næsten provokerende enkel tese omkring relationen mellem Israel og kirken: »*Kirken er Israel, og Israel er kirken*. Det må fastholdes i al sin anstødelige ligefremhed. Den kirke, ekklesia, som N.T. taler om er ikke nogen »ny« kirke, eller et andet folk end det Israel, G.T. handler om« (Prenter 1987, 26). Dette skal ikke ses som udtryk for erstatningsteologi, altså forestillingen om, at kirken har »erstattet« Israel som Guds folk, men skal snarere ses som udtryk for hævdelser af en grundlæggende kontinuitet i den bibelske historie. Denne kontinuitet understreges også i præsentationen af NT. I GT lærer kirken sin egen grundlæggende historie at kende, påpeger Prenter, og drager i den forbindelse en interessant parallel mellem Israels diaspora og kirken. Kirken må aldrig blive en magtkirke, som den blev det i den konstantinske sammenknytning af kirke og magt med sine forskellige før- og efterreformatoriske udtryk; kirken trives bedst i landflygtighed: »...kirken mellem Kristi opstandelse og genkomst er i verden for at være kirke for verden, ikke for at forvandle verden til en pseudokirke (»kristen« stat, »kristen« politik, »kristne« nationer«, osv.)« (Prenter 1987, 36). Der er her en interessant parallel til McClendons anabaptistiske ekklesiologi, som vil blive gennemgået efterfølgende.

Hvad kirkehistorien angår, så knyttes den sammen med de øvrige teologiske discipliner ved Prenters specifikke bestemmelse af kirken som historisk størrelse: »Som historisk størrelse, der i alle sine varierende skikkelser bevarer sin identitet, er den kristne kirke det religionssamfund – eller om man vil de religionssamfund – der anerkender den gammel- og nytestamentlige kanon. Kanon er altså det bindeled, der forener kirkehistorien med de bibelske fag« (Prenter 1987, 39).

Dogmatikken er den disciplin, der mest direkte tematiserer en ekklesiologi og er samtidig det sted, hvor troen skal relateres til nutidsvirkeligheden. Eksegesen beskæftiger sig med de bibelske tekster i deres historiske fremmedhed, mens dogmatikken forsøger at overvinde denne fremmedhed, så teksterne kan tale i dag. På baggrund af det, hævder Prenter så, at »Dogmatikkens funktion er at være kirkeopbyggende« (Prenter 1987, 77). Det er fint nok, men spørgsmålet er naturligvis, hvilken slags kirke, dogmatikken (og teologien som helhed) skal opbygge. Det umiddelbare svar på det synes at være en kirke, der udfylder sin opgave med »at forkynde evangeliet rent og forvalte sakramenterne ret«, som det siges i samme afsnit. Problemet er imidlertid, at i forvaltningen af denne opgave er fokus 100% på præsten, som skal forkynde og sakramente-forvalte, mens den menighed, der skal modtage forkyndelsen og sakramenterne, spiller en fuldstændig perifer rolle. Menighedens eneste gensvar er vel i bekendelsen (Prenter 1987, 82), som Prenter fremstiller det.

Prenters reduktionistiske forståelse, hvor menigheden i praksis ingen rolle spiller, er igen betinget af hans identifikation af kirke med gudstjeneste: »Den kirkelige praksis er koncentreret i gudstjenesten. Herfra udstråler *hele* kirkens virke. Det er dette udspring, der gør disse forskellige funktioner til *kirkens* virke. Alt andet, som med større eller mindre ret udføres i kirkens, specielt i folkekirkens, navn, men som savner dette udspring i gudstjenesten, er ikke kirkens virke...« (Prenter 1987, 96). Hvis man skal være venlig overfor Prenter, kan det siges, at han udelukkende hævder, at alle kirkens aktiviteter skal »udspringe« af gudstjenesten. Det ændrer imidlertid ikke ved, at hans ekklesiologi i praksis levner meget lidt plads til menighedens rolle og det almene præstedømme.

Prenters projekt i *Kirken og Theologien* er at genetablere den akademiske teologis enhed som fag ved en gennemtænkning af teologiens forhold til kirken. Enheden skabes i praksis, for Prenter, i gudstjenesten, igennem forkyndelsen af evangeliet og forvaltningen af sakramenterne. Det udtrykkes f.eks. på denne måde: »Det har igennem alle overvejelserne i denne bog gået som en rød tråd, at *stedet*, hvor disciplinerne mødes i den omtalte praksis, er den kristne menigheds gudstjeneste med dens forkyndelse af evangeliet og dens forvaltning af sakramenterne. Hermed må arten af den praksis, hvori fagene mødes i deres kirkelige tjeneste være givet« (Prenter 1987, 99). Det betyder med andre ord, at en væsentlig del af teologiens grundlagsproblemer løses igennem præstens praksis. Præsten samler i sit virke de forskellige teologiske discipliner igennem den rette udførelse af gudstjenesten. Det er Prenters forståelse. Konsekvensen af den manglende plads til menigheden og den manglende praktiske udmøntning af det almene præstedømme er dette voldsomme fokus på præsten og ikke mindst præstens virke ved gudstjenesten; denne er, hvis det forvaltes ret, kirke. Det må siges at være en voldsom reduktion af den nytestamentlige menighedsforståelse.

Kirken og Theologien repræsenterer – for øvrigt på særdeles konsistent og velargumenteret vis – positionen: »Teologi for kirkens skyld«. Det vil i det følgende blive nuanceret igennem en inddragelse af *Skabelse og genløsning* og *Kirkens Embede* og vil efterfølgende blive modstillet den 'forsamlingsteologi', som vi møder hos James Wm. McClendon.

Regin Prenter: *Skabelse og genløsning*

Der er en voldsom forskel på omfanget af henholdsvis Prenters *Kirken og theologien*, som inklusive to afsluttende ekskurser er på 135 sider, og James Wm. McClendons trebinds dogmatik: *Ethics, Dogmatics og Witness*, som tilsammen er på næsten 1260 sider. Det giver en fare for at misrepræsentere Prenters position. For at modvirke det inddrages Prenters monumentale dogmatik *Skabelse og genløsning* og *Kirkens Embede* i en diskussion af de aspekter af Prenters ekklesiologi, der er relevante i forhold til denne artikels formål.

Skabelse og genløsning er indiskutabelt et hovedværk i dansk teologi i det 20. århundrede. Det præsenterer en neo-ortodoks inspireret luthersk teologi med front mod både pietismen og forskellige typer liberalteologi. Det klassiske lutherske slår blandt igennem i værkets komposition, idet værket efter den (meget) lange prolegomena er bevidst struktureret over Confessio Augustana. Det sker med den begrundelse, at i Confessio Augustana er retfærdiggørelsen af tro i centrum (Prenter 2015, 289).

Skabelse og genløsning repræsenterer meget klart en »teologi for kirkens skyld«. Det understreges igen og igen, at arbejdet med teologien generelt og dogmatikken specifikt sker for at skabe et grundlag for forkyndelsen og sakramenternes rette forvaltning. Kirkeforståelsen er således knyttet til gudstjenesten, idet menighedens rolle i høj grad er hængt op på bekendelsen, som står centralt hos Prenter:

Den gudstjenestelige bekendelse i videste forstand er den uafbrudte overlevering i menigheden af det i de profetiske og apostoliske skrifter hørte budskab gennem sakramentforvaltning, forkyndelse, bøn og lovsang. Ud fra denne bekendelsens gudstjenestelige funktion som evangeliets fortsatte overlevering finder de formulerede bekendelser, symbolerne, deres mening. (Prenter 2015, 175)

Og:

Skrifternes budskab skal netop ikke blot »ligge urørt« i bibelens lukkede kiste som en sum af sandheder, enhver kan tage frem og udnytte efter forgodtbefindende. Men skrifternes budskab skal netop overleveres, rækkes videre gennem menighedens gudstjeneste. Ved døbefonten og nadverbordet, på prædikestolen, i lovsangen og fælles-bønnen, rækkes det evangelium, som troen adskiller fra loven, når den lytter til skrifterne, videre til ny troende modtagelse. Den gudstjenestelige bekendelse i videste forstand, d. v. s. alle de gudstjenestelige akter, hvori evangeliets budskab tages op fra skrifternes historiske vidnesbyrd og rækkes videre til menneskers personlige og aktuelle bevidnelse, både sakramentforvaltning, forkyndelse, lovsang og bøn, er i sig selv intet andet end skrifternes rette tradering, uden hvilken skrifterne overhovedet ikke kommer nutidigt til orde. (Prenter 2015, 184)

Menigheden er Kristi legeme (Prenter 2015, 528), og Gud virker ved Helligånden i menigheden, men dette virke bliver (næsten) eksklusivt knyttet til gudstjenesteforvaltningen igennem ordet og sakramenterne (f.eks. Prenter 2015, 14; 719). Det betyder igen, at Helligåndens virke i praksis knyttes til udøvelsen af det præstelige embede i gudstjenesten: »... kirken selv [er] ikke ... andet end samfundet af de mennesker, i hvem Helligånden udfører fornyelsens værk, og kirkens tjenere de mennesker i kirken, ved hvem Helligånden udfører værket« (Prenter 2015, 803).

Denne opfattelse slår igennem i Prenters behandling af det almene præstedømme. Her er der en særlig dobbelthed i forståelsen af ordets tjeneste, som på den ene side ses som en del af det almene præstedømme og samtidig er en særlig delegeret tjeneste, som i praksis er adskilt fra det almene præstedømme. Konsekvensen af denne dobbelte forståelse er en fortolkning af dette almene præstedømme, som vi vil vurdere som reduktionistisk:

Alle troende har del i dette [almene] præstedømme og er i bønner, bekendelsen og kalds-gerningen udøvende præster. Men dette præstedømme indeholder også den særlige ordets tjeneste. For at evangeliet kan rækkes til alle i fuld offentlighed, så at det ikke lukkes inde i private kredse og falder i hænderne på klikker og partier, er det særlige ordets embede indstiftet. I det særlige »prædikeembede« (som i det danske ordinationsritual med rette kaldes »præste- og prædikeembede«) overdrages den opgave at forkynde evangeliet og forvalte sakramenterne fra menigheden, som det almindelige præstedømmes indehaver, til de særlige tjenere inden for menigheden, som skal forrette denne tjeneste på alles vegne og til alles gavn. Fordi også ordets tjeneste er en udøvelse af det almindelige præstedømme, er det menigheden selv, som formidler Guds kaldelse til ordets tjeneste. Gud er altså kaldelsens subjekt. Menigheden er blot det middel, hvorigennem Gud lader sin middelbare kaldelse nå den enkelte. (Prenter 2015, 826-27)

Der er en grundlæggende overensstemmelse mellem den ekklesiologiske forståelse i *Kirken og Theologien* og i *Skabelse og genløsning*. I dem begge møder man en konsekvent og teologisk konsistent præsentation af positionen: »Teologi for kirkens skyld.« Det betyder, at Helligåndens virke i kirken i begge tilfælde i meget høj grad er knyttet til præstens rette udførelse af ordet og sakramenterne, mens det almene præstedømme fylder temmelig lidt i Prenters forståelse.

Regin Prenter: *Kirkens Embede*

Prenters ekklesiologi bliver nuanceret i *Kirkens Embede*. Her er udgangspunktet, at embedet udøver tjenesten sammen med menigheden. Forholdet mellem de to skal ikke forstås hierarkisk, men som et spørgsmål om forskellige funktioner. Prenter gør endvidere opmærksom på, at Kristus i de bibelske tekster ikke kun udøver en præstelig tjeneste, men også en kongelig; man må derfor både tale om det almene præstedømme og det almene kongedømme. Der drages flere konklusioner af dette almene kongedømme, men det mest interessante i denne sammenhæng er, at det leder til en temmelig udfordrende forståelse af lægfolkets missionale opgave.

Prenter skelner i dette værk mellem lægfolkets »receptive« og »produktive« tjeneste. Lægfolket skal ikke bare receptivt modtage forkyndelsen og sakramenterne; lægfol-

ket skal aktivt igennem vidnesbyrdet udøve en tjeneste for og i verden. Det udtrykkes blandt på denne måde:

Nu er mission, sendelse med evangeliet, ikke blot det, der i almindelig sprogbrug kaldes »ydre mission«, men også evangelisation i en frafalden eller kirkefremmed kristenhed, uanset om flertallet af dem, der evangeliseres iblandt, er døbte eller ej. Det er en udbredt tankegang i det folkekirkelige Danmark, at det nærmer sig gudsbespottelse at ville »drive mission blandt de døbte«. Alle døbte er kristne, tænker man, og man kan ikke drive mission blandt kristne. Hvorfor ikke? Det må dog dreje sig om, hvorvidt disse døbte efter deres dåb som spædbørn har fået evangeliet at høre eller ikke. Er de kun blevet barnedøbt, men i realiteten ikke senere har fået evangeliet at høre, er kirken også sendt til dem med evangeliet og må i denne forstand »missionere blandt døbte«. I den moderne europæiske kristenhed er der ikke tvivl om, at der »hjemme« foreligger en overvældende evangelisationsopgave, som kun kan løses af kirkens lægfolk. Enten løses den af dem, eller også løses den ikke. (Prenter 1965, 126)

Lægfolket har en afgørende tjeneste i verden; et væsentligt aspekt af det almene præste- og kongedømme er vidnesbyrdet om Kristus, som det finder sted udenfor kirken. Det er en forståelse, vi møder i mere radikal form i James Wm. McClendon's 'forsamlingsteologi'.

James Wm. McClendon: Forsamlingsteologi

James Wm. McClendon (1924-2000) er en amerikansk teolog, der op igennem det 20. århundrede arbejdede med både systematisk teologi og etik. Han beskrives af Curtis Freeman, som en bredt respekteret men sjældent konsulteret teolog (McClendon 2002, x.). Dette kan skyldes det særlige udgangspunkt for hans teologiske arbejde, hvor han med afsæt i den lokale kirkes udlevede 'forsamlingsteologi' udviklede en narrativ metode for systematisk teologi, med udgangspunkt i et anabaptistisk perspektiv – hvilket er en vej, kun få har betrukket. McClendon opsummerer sit udgangspunktet i menighedens 'forsamlingsteologi' således: »My own orientation is toward a 'gathering church' or 'local' style in ecclesiology. The doctrine of Christian community begins with (though it does not end with) the actually meeting, flesh-and-blood disciples assembly« (McClendon 1994, 327). Dette udfoldes igennem McClendons trebinds systematiske teologi: Ethics, Doctrine og Witness i en økumenisk dialog med reformatoriske rødder i den anabaptistiske tradition.

Det er værd at notere sig titlerne i McClendons systematik og deres rækkefølge. De fleste dogmatikker har en trinitarisk struktur. Der er ofte et prolegomena, hvor der siges noget om åbenbaring og muligheden for at vide noget om Gud; derefter følger fremstillingen gerne de tre trosartikler, hvad f.eks. Prenters *Skabelse og genløs-*

ning er et godt eksempel på. Her er der først et meget langt prolegomena (på næsten 300 sider). Derefter præsenteres skabelsteologien (inklusive forsynstanken) og antropologien, efterfulgt af kristologien og læren om forsoningen, inden der slutes af med pneumatologien, ekklesiologien og eskatologien. I forhold til det skema har McClendons trilogi en helt anden struktur, der på det strukturelle plan kan siges at afspejle hans menighedsbaserede, praksisorienterede og missionale udgangspunkt.

Det første bind, *Ethics*, forsøger at svare på spørgsmålet: Hvordan skal kirken leve for at være kirke? Det andet bind i trilogien, *Doctrine* forsøger at besvare spørgsmålet: Hvad skal kirken lære for at være kirke? *Doctrine* har en klassisk trinitarisk opbygning, hvor der indledes med en diskussion af, hvad »doctrine« indebærer, inden de tre hovedafsnit om henholdsvis »The Rule of God«, som – atypisk – indledes med eskatologi og følges op med soteriologi. Det følges af det næste hovedafsnit om »The Identity of Jesus Christ«, inden der slutes af med »The Fellowship of the Spirit«, hvor pneumatologien udfoldes sammen med ekklesiologien. McClendon siger i den forbindelse, at når etik kommer først, er det af pædagogiske snarere end af logiske grunde (McClendon 2002, 41). Det er dog svært at se bort fra, at det er betinget af hans fundamentalt praksisorienterede tilgang. Det tredje bind, *Witness*, tager afsæt i spørgsmålet: Hvordan skal kirken vidne for at kunne være kirke? (McClendon 1994, 21, 23 og 2000, 18, 410).

Trilogiens bærende spørgsmål udspringer således af forsamlingens liv, dens bekendelse, praksis og troskab til Kirkens Herre, Jesus Kristus. To ting skal endelig nævnes. For det første kan ekklesiologi og missiologi ikke adskilles hos McClendon, hvad der slår igennem i den overordnede struktur i trilogien. Hele det afsluttende bind, *Witness* er fokuseret på missionsteologi og på en teologisk analyse af amerikansk kultur, »a theology of culture«, som det kaldes i bogen. Det er en grundforudsætning, at »... authentic Christian existence is always missionary, possessed only to be imparted to others« (McClendon 2000, 20).

Vi betragter McClendons teologi som et eksempel på det, som Volf betegner 'ecclesial located' teologi, og som understreget i Hørning Jensens beskrivelse af teologiens 'hvor' er udspændt mellem *teksten, tiden og trosfællesskabet*.

Kendetegn for McClendon's forsamlingsteologi

I McClendons arbejde med forsamlingsteologi ud fra den anabaptistiske strømning fra reformationen er der en anerkendelse af vanskeligheden ved at skabe en direkte forbindelse mellem den nutidige forsamlingsteologi og den radikale reformation. Derfor er udgangspunktet mere af typologisk karakter, og et forsøg på at beskrive en særlig vision eller hermeneutik, som bredt set har formet forskellige bevægelser uden for de traditionelle 'store' kirkelige grupperinger som katolske, protestantiske og ortodokse.

McClendon giver denne typologi betegnelsen »baptistisk med lille 'b'« (Small 'b' baptist'). Det baptistiske skal indikere relationen bredt til 'døberbevægelserne' og ikke direkte til kirkesamfund (kaldet Baptister med stort 'B') (McClendon 2002, 23). Det er

nærmere en beskrivelse, som lægger sig op ad det, Lesslie Newbigin i *The Household of God* betegner som den tredje type kirker, der udsprang sideløbende med reformationens protestantiske og katolske strømninger. På den måde ligner McClendons begreb det, som Newbigin betegner som den 'pentekostale' typologi (Newbigin 1954, 88.). En af denne artikels forfattere, Bent Bjerring-Nielsen, identificerer i artiklen »Anabaptismens kirke- og kultursyn« (Bjerring-Nielsen, 2018) fire hovedspor i reformationen: Et luthersk, et reformert, et anglikansk og et anabaptistisk. Det er på lignende måde, at McClendon ser den radikale reformation som en distinkt kirketype, der adskiller sig fra såvel de andre reformatoriske kirker som fra den katolske og den ortodokse kirke (McClendon 2002, 2, 19; McClendon 1994, 341). I en dansk kontekst vil begrebet »baptist med lille 'b'« kunne være en mere eller mindre samlende typologi for det, som kirkehistoriker Kurt E. Larsen har betegnet som 'frikirkerne,' der siden midten af det 19. århundrede er blevet etableret i Danmark, uden for Folkekirken (Larsen 2007, 245).

Ifølge McClendon har disse kirker bidraget med en relativ lille mængde teologisk 'selvbeskrivelse' sammenlignet med deres udbredelse globalt (McClendon 2002, 24-25.). McClendon vover forsøget at give denne strømning en stemme og former teologiens opgave ud fra denne strømningens selvforståelse, og fra det synspunkt, at enhver kristen teologi har sit afsæt i et partikulært fællesskab af troende, hvad enten det er katolsk, protestantisk eller baptistisk. Den forsamlede menighed er udgangspunktet for den primære eller 'første ordens' teologi, som har fået krop igennem forsamlingens bekendelse og praksis. Denne 'første-ordens' teologi er basis for den akademiske teologis 'anden ordens' refleksion og bearbejdning. Den kristne forsamling er i sin essens teologisk, og derfor kan teologi, ifølge McClendon, ikke reduceres til abstrakte systemer af doktriner. I liv og praksis, verbalt og non-verbalt udtrykker forsamlingen teologi i forskellige modi, f.eks. igennem bøn, vidnesbyrd og måden, hvorpå fællesskabet tager imod andre (McClendon 1994, 23.). Teologiens opgave defineres således af McClendon som: »... the discovery, understanding or interpretation, and transformation of the convictions of a convictional community, including the discovery and critical revision of their relation to one another and to whatever else there is« (McClendon 2002, 23.).

Der er fem særlige kendetegn, ifølge McClendon, ved den strøm af kirkelige bevægelser, som siden reformationen har spredt sig som anabaptistiske, mennonittiske, baptistiske og pentekostale kirker mm. Disse kendetegn er centrum for den teologiske selvforståelse og den særlige vision for kirke i denne strøm: 1) Bibelen 2) Frihed 3) Fællesskab 4) Discipelskab 5) Mission (McClendon 2002, 28-30.). I blandt disse fem har Bibelen en særlig rolle i forhold til fællesskabets praksis og selvforståelse som en troskab til Kristus og budskabet om Gudsriget.

McClendons tilgang er udpræget narrativ forstået på den måde, at den levende menighed, som forsamles omkring Kristus, indskriver sig i Guds store historie. I McClendons forståelse indgår kirken i dag i en levende forbindelse med såvel den nytestamentlige menighed som med den eskatologiske dimension af Guds store historie. Det

udtrykkes igennem to korte sætninger, som optræder et stort antal gange igennem hans trebinds systematik, nemlig »this is that« og »then is now«. Betydningen af disse sætninger ses som et grundlæggende »hermeneutisk princip«, som det siges, i forhold til såvel tolkningen af Bibelen som af forståelsen af teologi generelt. Det hermeneutiske princip formuleres som:

*...shared awareness of the present Christian community as the primitive community and the eschatological community. In a motto, **the church now is the primitive church and the church on judgement day**; the obedience and liberty of the followers of Jesus of Nazareth is *our* liberty, *our* obedience, till time's end. (McClendon 2002, 30-31. Kursiveringer og fremhævelser er McClendons)*

Sætningen »this is that« er inspireret af apostlen Peters prædiken pinedag i Jerusalem, hvor han knytter en forbindelse mellem selve åndsudgydelsen og Joels profeti om en kommende sådan åndsudgydelse (ApG 2:16); »this is that«, som det siges i en engelsk oversættelse af verset. Der er en sammenhæng mellem Joels profeti og begivenhederne på pinedag i Jerusalem; på sammen måde er der en forbindelse mellem nutidige disciple af Jesus og den tidlige kirke, hævder McClendon. Mens perspektivet i »this is that« er bagudrettet, er »then is now« fremadrettet:

»This is that« declares the present relevance of what God previously has done, while »then is now« does not abolish the future but declares the present relevance of what God will assuredly do..... Moreover, these two, typical past and prophetic future, are not alternative visions between which to choose; they are and must remain *one* vision, one faith, one hope. Theology's business is to say how this is so. (McClendon 1994, 69)

Når McClendon udfolder perspektivet i »then is now«, er der mange paralleller til forståelser af Guds rige, der understreger dets karakter af såvel »allerede« som »endnu ikke«; gudsriget, der er kommet og vil komme. Hovedpointen er imidlertid, at de konkrete, kristne trosfællesskaber eksisterer i en levende sammenhæng med såvel urkirken som den kommende eskatologiske virkelighed, og forståelsen af det er en væsentlig hermeneutisk nøgle, hvis man ønsker at bedrive teologi. Det har den konsekvens, at de teologiske spørgsmål stilles anderledes, end det ofte er tilfældet.

Implicit peger McClendon's udgangspunkt og inddeling af teologien på en anabaptistisk forståelse af udfordringerne ved teologien som akademisk studie. Hauerwas beskriver det således i sin læsning af McClendon: »What McClendon is challenging more fundamentally is the presumption that theology can be true to the teaching of the church and at the same time be of service to the state (Hauerwas 2001, 174). Bekymringen går på, som allerede noteret hos Volf, at den akademiske teologis specialisering

fjerner fokus mere og mere fra den praksis og de fællesskaber, som er dens udgangspunkt. Udgangspunktet for kristologien er ikke kun datidsspørgsmålet, om Jesus, der levede i Israel for et par årtusinder siden, er Kristus. Spørgsmålet skal formuleres i nutid: »Is it the Risen One who confronts us here and now, today, in the common life of the church – is this one true God, true man, one risen Jesus Christ?« (McClendon 1994, 239). Det samme er tilfældet med menigheden; McClendon sætter således fejringen af nadveren i forbindelse med såvel påskens historiske realiteter som med den kommende eskatologiske virkelighed: »The church remembers only in order to re-member, and it's remembering, its reconstruction of Christ's body in the gathering, is focused on a future coming that is already in part realized. Thus those who worship »redeem the time« (*ex-agorazomenoi ton kairon*, Eph. 5:16)« (McClendon 1994, 408-9).

McClendons ekklesiologi, hans forståelse af trosfællesskabet, er baseret på en radikal tilgang til det almene præstedømme, hvad der får et særligt twist, når han udtrykker nødvendigheden af en »radical abolition of the laity«, som det siges (McClendon 1994, 369). Hvis alle er præster, giver det ikke mening at tale om »lægfolk«. Det almene præstedømme har ikke alene den konsekvens, at alle troende har adgang til Guds nåde, men er ligeledes et strukturelt ideal for ekklesiologien. Dette ideal kan, ifølge McClendon, ligeledes følges i strømmen fra de anabaptistiske rødder i reformationen. Her blev friheden til at samles og sammen bidrage til kirkens fællesskab, tjeneste og opretholdelse et ideal og en forventning til de døbte. Det kristne liv og fællesskab bliver hos McClendon betragtet som mere end gudstjenestefejring og defineres som en livsorientering på 'vejen' (the Way) i lydighed til Kristus, sammen med andre i 'vejledende omsorg' (Watch-care) og udlevet som et 'vidnesbyrd' for verden (Witness) (McClendon 2002, 49-54).

Hos McClendon møder vi en teologi, der er konsekvent menighedsbaseret. Hans trebinds dogmatik er en af de mest gennemførte fremstillinger af det menighedsbaserede, teologiske paradigme, vi kender til.

Konklusion: For kirkens skyld eller menighedsbaseret?

... since the late Middle Ages, the universities have served as powerful theological choke Valves, admitting or emitting only theology, that served their current interest

(McClendon 2000, 340)

Regin Prenter og James Wm. McClendon mener begge, at den akademiske teologi er udfordret. De vil sandsynligvis være enige med Miroslav Volf i hans påstand om, at »Christian theology has lost it's way because it has neglected it's purpose« (Volf 2019, 11), men i bestemmelsen af dette formål bliver det tydeligt, at de har et forskelligt teologisk udgangspunkt. Der er naturligvis den indlysende forskel mellem dem, at Prenter er lutheraner og er yderst bevidst om sin indplacering i den lutherske tradition. I modsætning til det er McClendon baptist og er lige bevidst om sin indplacering i den baptistiske

tradition og arven fra den radikale reformation. I forhold til ekklesiologien betyder det, at Prenter er langt mere sakramental i sin forståelse; hos Prenter kan det almene præstedømme således ikke forstås uafhængigt af dåben (Prenter 1965, 131 ff.) og nadveren (Prenter 1965, 141 ff.). En anden væsentlig forskel er, at Prenter er meget inspireret af neo-ortodoksien, mens McClendons teologi er udviklet i et opgør med denne neo-ortodoksi. Det udmønter sig i forskellige opfattelser af teologiens formål.

Prenter konstaterer i *Kirken og Theologien*, at teologien er fragmenteret og hans ønske er at genetablere forbindelsen mellem teologien og kirken; det betyder i hans tilfælde den danske, lutherske folkekirke. Prenter understreger, at teologistudiet sker for kirkens skyld. I *Kirken og Theologien* (og i *Skabelse og genløsning*) sættes der mere eller mindre lighedstegn mellem kirke og gudstjeneste, og det væsentligste møde mellem kirken og den akademiske teologi sker i præstens prædiken og i forvaltningen af sakramenterne. Det udtrykker i vores forståelse en reduktiv ekklesiologi, der ikke levner plads til menigheden og til en bare tilnærmelsesvis udmøntning af det almene præstedømme, selv om dette billede nuanceres igennem påpegningen af lægfolkets missionale opgave i *Kirkens Embede*.

Hos James Wm. McClendon møder vi i hans trebinds dogmatik med titlerne *Ethics, Doctrine* og *Witness* en udmøntning af et alternativt paradigme for den akademiske teologi, hvor teologien både starter og slutter med det konkrete trosfællesskab, altså en egentlig menighedsbaseret teologi. Dette paradigme synes imidlertid at forudsætte en særlig hermeneutik, som opsummeres i overskriften: »the baptist vision«. Et afgørende spørgsmål i forhold til realiseringen af denne menighedsbaserede teologi bliver således, hvor snævert denne ekklesiologi, denne »baptist vision«, bestemmes.

McClendon vil gerne forstå den Radikale Reformations efterfølgere som en helt selvstændig kirkeretning ved siden af den Katolske Kirke og de protestantiske og den Ortodokse kirke. Her er han på linje med Walter Klaasen, hvad der kommer til udtryk i titlen på Klaasens bog: *Anabaptism: Neither Catholic Nor Protestant* (Klaasen 1981). I modsætning til det vil vi gerne se anabaptismens (eller den Radikale Reformations) arvtagere som en protestantisk retning, og vil gerne rehabilitere den som en hovedretning ved siden af den reformerte, lutherske og anglikanske strømning. Ved at se den 'Radikale Reformation' som en del af den protestantiske hovedstrømning understreges det, at bevidstheden om menigheden og det almene præstedømmes betydning ikke er en anabaptistisk specialitet, selv om det måske udmøntes på den mest gennemførte måde hos den radikale reformations arvtagere.

I McClendons trebinds dogmatik er der en fin skelnen mellem, hvad man kunne kalde »big-B baptist« og »small-b baptist«, hvor det første betegner de konfessionelle baptister, medens det sidste betegner grupper, der deler elementer af det, McClendon forstår som den specifikke baptistiske ekklesiologi. Hvad det betyder i praksis, er imidlertid ikke helt klart hos McClendon. Han udfolder mange aspekter af »den baptistiske vision«, men det er uklart, hvad der skal til for at kunne kvalificere som »small-b baptist«.

Her vil vi gerne brede tingene ud. Både Prenter og McClendon har peget på nødvendigheden i, at trosfællesskabet og den akademiske teologi sammenholdes. Særligt McClendon præsenterer et skarpt bud på det, vi vil betegne som et menighedsbaseret, teologisk paradigme, og vi vil mene, at i det omfang, man tager det almene præstedømme alvorligt og tænker konkret om menigheden, vil det være muligt til en vis grad at arbejde indenfor det af McClendon skitserede paradigme, uanset hvilket teologisk udgangspunkt man i øvrigt har. McClendon tænker økumenisk, men hans menighedsbaserede teologiske paradigme kan udfoldes mere økumenisk, end han selv gør det. Det er en af hovedudfordringerne i forhold til en anvendelse af McClendon i en nutidig, dansk sammenhæng.

Hvis de forskellige opfattelser af teologiens formål skal sættes på formel, kan man tage udgangspunkt i den ofte citerede sammenfatning af Karls Barths teologi, at vi skal bedrive teologi, fordi der skal prædikes på søndag. Det er Regin Prenters position i *Kirken og Theologien*. I modsætning til det vil vi sige, at vi skal bedrive teologi, fordi vi som trosfællesskaber skal deltage i Guds mission hele ugen. Det er den position, vi møder i James Wm. McClendons trebinds dogmatik og det er et nødvendigt korrektiv til den måde, akademisk teologi ofte bedrives i en dansk sammenhæng.

Noter

- 1 Vi tillader os at male med bred pensel i denne indledning og går derfor hurtigt hen over udviklingen fra det middelalderlige, skolastiske universitet, over det moderne humboldtske universitet til det senmoderne masseuniversitet.
- 2 Der kan naturligvis anføres mange andre, som gør det samme, som f.eks. Lesslie Newbiggin. Her noterer vi os kapiteloverskriften: »The Church as hermeneutic of the Gospel« i bogen *The Gospel in a Pluralist Society*.

Litteratur

- Bjerring-Nielsen, Bent. 2018. »Anabaptismens kirke- og kultursyn«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 2018/01.
- D'Costa, Gavin. 2005. *Theology in the Public Square: Church, Academy, and Nation*. Oxford, England: Malden, Blackwell Publishing.
- Hauerwas, Stanley. 2001. *Wilderness Wanderings: Probing Twentieth-Century Theology and Philosophy*. Radical Traditions. London: SCM Press.
- Jensen, Morten Hørning. 2011. »360-graders teologi i en smedje«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 2011/01.
- Klaasen, Walter, 1981: *Anabaptism: Neither Catholic Nor Protestant*. Conrad.
- Køppe, Simon, David Budtz Pedersen og Frederik Stjernfelt (red.). 2015. *Kampen om disciplinerne*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, Kurt E. 2007. *Fra Christensen Til Krarup: Dansk Kirkeliv i Det 20. Århundrede*. Fredericia: Kolon.

- McClendon, James Wm. 2002. *Ethics – Systematic Theology 1*. Nashville, USA: Abingdon Press.
- McClendon, James Wm. 1994. *Doctrine – Systematic Theology 2*. Nashville, USA: Abingdon Press.
- McClendon, James Wm. 2000. *Witness – Systematic Theology 3*. Nashville, USA: Abingdon Press
- Mørch, Michael Agerbo (red.). 2019. *En plads blandt de lærde*. København: Eksistensen.
- Newbigin, Lesslie. 1954. *The Household of God*. New York, Friendship
- Newbigin, Lesslie. 1994 [1989]. *The Gospel in a Pluralist Society*. London: SPCK.
- Prenter, Regin. 1941. *Ordets Herredømme*. København: Det Tredje Standpunkts Forlag.
- Prenter, Regin. 1965. *Kirkens Embede*. Aarhus/København: Universitetsforlaget i Aarhus/Ejnar Munksgaard.
- Prenter, Regin. 1987. *Kirken og theologien. Teologisk encyklopædi – et forsøg*. Sabro: Udvalget for Konvent for Kirke og Theologi.
- Prenter, Regin. 2015. *Skabelse og genløsning*. Frederiksberg: Anis (e-bog).
- Volf, Miroslav & Matthew Croasmun, 2019: *For the Life of the World*. Grand Rapids, USA: Brazos Press.

Forfattere

Bent Bjerring-Nielsen
bjerringn@gmail.com

Henrik Holmgaard
Studiecenter for menighedsbaseret teologi
(SCMT)
Hans Egedes vej 11
9210 Aalborg SØ
henrik@scmt.dk

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktions-
uafhængig fagfælle vurdering.